

ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОЛОЖЕННЯ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИКА ПІДОЗРЮВАНОГО В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем правової регламентації процесуального положення законного представника підозрюваного в кримінальних провадженнях. Обґрунтовано недосконалість процесуального статусу законного представника підозрюваного в досудовій стадії кримінального провадження – досудовому розслідуванню. Надано пропозиції з удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства щодо реалізації представництва інтересів підозрюваного в досудовій стадії кримінального провадження.

Ключові слова: досудове розслідування, підозрюваний, законний представник, сторони, процесуальні права.

Постановка проблеми. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) передбачає можливість захисту прав і законних інтересів підозрюваного за допомогою його законного представника. Так, у ч. 1 ст. 44 КПК України визначається, «якщо підозрюваним, обвинуваченим є неповнолітній або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з ним залучається його законний представник». Законний представник є самостійним учасником кримінального провадження. Цей вид представництва в кримінальному провадженні є обов'язковим, бо здійснюється виключно на основі прямої норми чинного КПК України. Він не є професійним, бо як законні представники до кримінального провадження залучаються батьки (усиновителі) неповнолітнього підозрюваного, а за їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний (ч. 2 ст. 44 КПК України). Цей вид представництва є обов'язковим. Тому слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані разом із неповнолітнім чи недієздатним або обмежено дієздатним залучити до кримінального провадження його законного представника (ч. 3 ст. 44 КПК України). Здається, що актуальним залишається питання щодо проблеми реалізації представництва інтересів підозрюваного в досудовій стадії кримінального провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих проблемних питань щодо вдосконалення процесуального положення законного представника в кримінальному провадженні присвятили увагу такі науковці, як: О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, О.Х. Галімов, А.Є. Голубов, Ю.М. Грошевий, М.О. Карпенко, Г.К. Кожевников, О.О. Левандаренко, В.І. Маринів, Г.М. Мінковський, В.Г. Пожар, В.А. Рибальська, В.В. Самолук, О.В. Федосова, С.Я. Хоменко, В.П. Шибіко, Н.В. Шость та ін.

Метою статті є дослідження проблем процесуального положення законного представника підозрюваного в досудовому розслідуванні та внесення пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Про залучення законного представника слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя, суд – ухвалу, копія якої вручається законному представнику. До законного представника автоматично переходять й усі права підозрюваного, передбачені в ст. 42 КПК України, оскільки неповнолітній, недієздатний та обмежено дієздатні особи не можуть повною мірою реалізувати їх самостійно [1, с. 130]. До кримінального провадження залучається один із батьків (усиновителів) такої особи чи її опікун, піклувальник. Без згоди законного представника неповнолітній, недієздатний чи обмежено дієздатний підозрюваний не може самостійно укласти договір із добровільно обраним ним конкретним захисником-адвокатом для забезпечення своїх прав і законних інтересів у досудовому розслідуванні. Участь законного представника підозрюваного в його досудовій стадії відповідає і вимогам міжнародних правових актів, зокрема Конвенції про права дитини, ухваленій 44-ю сесією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) 20 листопада 1989 р. і ратифікованої постановою Верховної Ради України 27 лютого 1999 р.; Європейської конвенції про збереження прав дітей, ухваленій 25 січня 1996 р. у Страсбурзі і ратифікованої Законом України від 3 серпня 2006 р. [2, с. 98].

У досудовому розслідуванні законний представник діє на стороні захисту разом із підозрюваним та його захисником-адвокатом. Наділивши законного представника правами підозрюваного, інтереси якого він представляє, законодавець України додає: «крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним і не може бути доручена його представнику». На жаль, законодавець ухилився від наведення переліку прав, які підозрюваний зобов'язаний виконувати безпосередньо (особисто) і не може доручити їх виконання навіть законному представнику. Ми вважаємо, що віддання вирішення цього питання на розсуд слідчого, прокурора, слідчого судді, суду є грубою помилкою законодавця, який зобов'язаний усі питання кримінальної процесуальної діяльності визначати лише чіткими спеціально-дозвільними нормами, не допускаючи будь-яких прогалин у цій найвідповідальнішій сфері державно-правового регулювання.

Деякі дослідники до виключного права підозрюваного, яке він зобов'язаний виконувати особисто і не може делегувати законному представнику, відносять право давати пояснення, показання щодо підозри [3, с. 155]. Ми ж вважаємо, що законний представник не має права не лише давати пояснення, показання щодо підозри, а ще й не має права на залучення до кримінального провадження свого представника (перепредставництва).

Тому вичерпний перелік таких заборон має визначитися КПК України. Законодавець не повинен навмисно залишати такі питання без правового регулювання, допускаючи прогалини в праві, що йменуються «кваліфікованим мовчанням законодавця» [4, с. 108–111]. Участь законного представника в досудовій стадії кримінального провадження є важливим складником забезпечення права на захист, гарантованого підозрюваному Конституцією України (ч. 2 ст. 63).

Законний представник зобов'язаний брати участь у всіх, визначених КПК України, процесуальних діях, які виконуються слідчим, прокурором за участі неповнолітнього підозрюваного чи недієздатною або обмежено дієздатною особою, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом про кримінальну відповідальність. Значну роль відіграє законний представник у забезпеченні прав неповнолітнього підозрюваного під час застосування до нього запобіжних заходів. Здебільшого саме він безпосередньо укладає договір із захисником-адвокатом, який буде захищати права і законні інтереси підозрюваного (ст. 51 КПК України). Проте законодавець України не закріпив право законного представника на участь у конфіденційному спілкуванні захисника-адвоката з підозрюваним. Не вирішеним залишається на законодавчому рівні й питання щодо моменту допуску законного представника до кримінального провадження. Було б доцільним допускати законних представників підозрюваних до участі в досудовому розслідуванні з моменту появи в ньому захисника – адвоката. Це дасть їм змогу з початку досудового розслідування з'ясувати всі обставини вчиненого підозрюваним кримінального правопорушення; добровільно компенсувати завдану правопорушенням шкоду; своєчасно оскаржувати незаконні процесуальні рішення слідчого і прокурора та слідчого судді, що є запорукою їхньої успішної захисної діяльності [5, с. 198–202].

Нагальною є й потреба обов'язкової участі законного представника під час проведення допиту слідчим, прокурором, слідчим суддею неповнолітніх осіб, які не досягли 16-літнього віку, а також осіб, визнаних розумово відсталими, оскільки участь законного представника в таких допитах, відповідно до ст. 491 КПК України, можлива лише за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді або за клопотанням захисника – адвоката.

Ще більше ускладнює кримінальну процесуальну діяльність відсутність у чинному КПК України правової норми, яка б визначала процесуальне положення законного представника особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом про кримінальну відповідальність, до досягнення нею віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Неповнота повноважень законних представників цієї категорії учасників досудового розслідування негативно позначається на якості розслідування цих діянь. У всіх цих випадках слідчі, прокурори, слідчі судді вимушені застосовувати ст. ст. 44, 488 КПК України, тобто керуватися аналогією права, що для регулювання кримінальної процесуальної діяльності є неприпустимим. Процесуальні статуси законних представників неповнолітніх, які є суб'єктами кримінальних правопорушень, і процесуальні статуси законних представників підлітків, які не є суб'єктами кримінальних правопорушень (підлітки з 11-ти до 14-ти років, а щодо деяких діянь – до 16-ти років), не можуть бути однаковими.

Наведена нами суттєва недосконалість чинного КПК України в частині регламентації прав законного представника підозрюваного в досудовому розслідуванні пояснюється також тим,

що ця проблема ще не відпрацьована повністю і на теоретичному рівні. Єдиним комплексним монографічним дослідженням у кримінальному процесі України є дисертація В.В. Самолюка, захищена ще 2005 р., тобто задовго до ухвалення КПК України 2012 р., тому не відображає всіх новел і недоліків нового КПК [6].

Висновки. Можна зробити висновок, що необхідність проведення глибоких наукових досліджень з окресленої проблематики є нагальною й очевидною. Законний представник підозрюваного повинен зайняти своє гідне місце як у досудовому розслідуванні, так і в кримінальному провадженні загалом.

Література:

1. Божьев В.П. Уголовный процесс : учебник. Москва : Спарк, 2004. 671 с.
2. Бичкова С.С., Федосеева Т.Р. Представительство интересов заявителя в делах про надання права на шлюб. *Право України*. 2008. № 6. С. 94–99.
3. Шибіко В.П. Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження. *Кримінальний процес України: науково-практичний коментар*. Київ : Юстініан, 2012. С. 108–122.
4. Забарний М.М. Прогалини у кримінальному процесуальному праві: загальний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 3. Том 3. С. 108–111.
5. Певна О.В. Окремі аспекти представництва інтересів особи у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*: матеріали Наук.-практ. конф. Харків, 2014. С. 198–202.
6. Самолюк В.В. Законне представительство у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 20 с.

Попович И. Н. Проблемы процессуального положения законного представителя подозреваемого в досудебном расследовании

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблем правовой регламентации процессуального положения законного представителя подозреваемого в уголовных производствах. Обоснованно несовершенство процессуального статуса законного представителя подозреваемого в досудебной стадии уголовного производства – досудебном расследовании. Внесены предложения по совершенствованию действующего уголовного процессуального законодательства относительно реализации представительства интересов подозреваемого в досудебной стадии уголовного производства.

Ключевые слова: досудебное расследование, подозреваемый, законный представитель, стороны, процессуальные права.

Popovich I. Problems of procedural status of a legal representative of a suspect in a pre-trial investigation

Summary. The article is devoted to the research of problems of legal regulation of the procedural position of the legal representative of the suspect in criminal proceedings. The imperfection of the procedural status of the legal representative of the suspect in the pre-trial stage of criminal proceedings – pre-trial investigation – is substantiated. Proposals on improvement of the existing criminal procedural legislation on realization of representation of interests of the suspect in the pre-trial stage of criminal proceedings are provided.

Key words: pre-trial investigation, suspect, legal representative, parties, procedural rights.